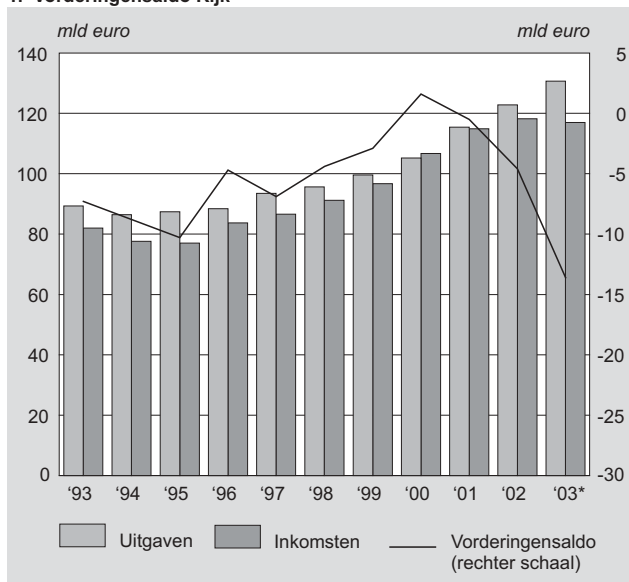

Vorderingentekort Rijk fors toegenomen in 2003

Drs. F. Arkesteijn

In 2003 daalden de inkomsten van het Rijk met 1,2 miljard euro tot een niveau van 117 miljard euro; de uitgaven stegen met 7,9 miljard euro tot bijna 131 miljard. Het vorderingentekort van het Rijk is hierdoor toegenomen van 4,6 miljard euro in 2002 naar 13,6 miljard in 2003, ofwel 3,0 procent van het BBP. Vooral de teruggelopen belastingontvangsten en winstuitkeringen zorgden voor lagere inkomsten. De uitgaven op het terrein van de sociale voorzieningen en de gezondheidszorg vertoonden een forse stijging in 2003.

1. Vorderingensaldo Rijk

Tekort Rijk loopt op naar 3,0 procent BBP

De economische teruggang in 2003 heeft duidelijk haar weerslag gehad op de rijksfinanciën. In totaal zijn de inkomsten van het Rijk in dat jaar met 1,2 miljard euro (-1 procent) gedaald. Hiertegenover stond een groei van de rijksuitgaven van 7,9 miljard euro (+6,4 procent). Het vorderingentekort van het Rijk in 2002 is door deze ontwikkeling toegenomen tot 13,6 miljard euro in 2003. Dit komt neer op 3,0 procent van het Bruto Binnenlands Product (BBP).

In de Miljoenennota 2005 wordt voor 2004 een vorderingentekort voor het Rijk van 2,6 procent van het BBP verwacht. Om het tekort nog verder terug te dringen heeft het kabinet voor 2005 bezuinigingsmaatregelen voorgesteld van 2,4 miljard euro, waarvan 1,3 miljard uitgavenbeperkingen en 1,1 miljard inkomstenverhogingen. De uitgavenbeperkingen betreffen vooral de vergoedingen voor gezondheidszorg (0,9 miljard). Bij de lastenverzwaring voor burgers en bedrijven gaat het vooral om de verhoging van het tarief eerste en tweede schijf (0,7 miljard). Door

deze maatregelen loopt het vorderingentekort van het Rijk volgens de Miljoenennota in 2005 naar verwachting terug naar 2,3 procent van het BBP.

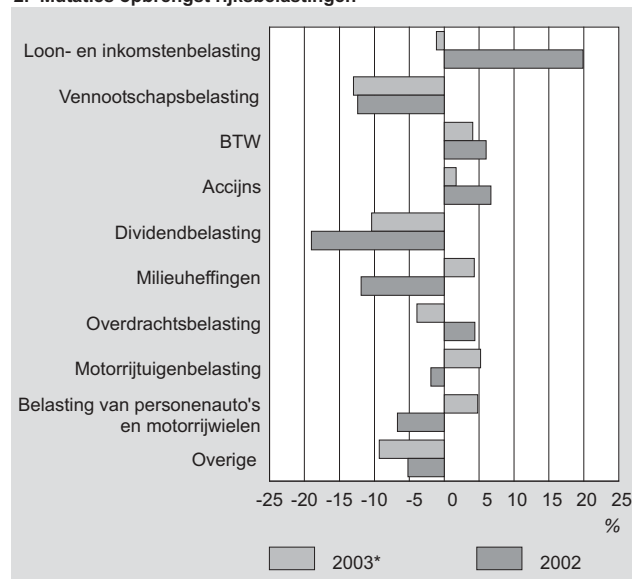
Belastingopbrengst gedaald in 2003

In 2003 hebben de rijksbelastingen 101,4 miljard euro opgebracht, ruim één procent minder dan in het voorgaande jaar. In 2002 bedroeg de groei nog bijna 4 procent. Deze tegenvallende ontwikkeling is vooral veroorzaakt door teruggelopen opbrengsten bij de vennootschapsbelasting (-2,0 miljard), de dividendbelasting (-0,4 miljard), de loon- en inkomstenbelasting (-0,3 miljard) en de overdrachtsbelasting (-0,1 miljard).

De opbrengsten van de vennootschaps- en de dividendbelasting zijn gedaald door de teruglopende winsten van bedrijven. Bij de loon- en inkomstenbelasting is de afname uitsluitend veroorzaakt door een lagere opbrengst van de loonbelasting (-0,8 miljard). De lagere loonstijging en de afgenomen werkgelegenheid lagen hieraan ten grondslag. De opbrengsten uit de inkomstenbelasting waren in 2003 wel duidelijk hoger dan in 2002. De oorzaak hiervan was echter niet gelegen in recente economische ontwikkelingen, maar betrof een incidenteel zeer hoge afrekening tussen het Rijk en de sociale fondsen over het belastingjaar 1999. De afrekening heeft betrekking op de afdracht van sociale premies die een onderdeel vormen van de loon- en inkomstenbelasting die door de Belastingdienst wordt ontvangen. De lagere opbrengst van de overdrachtsbelasting hing samen met de daling van het aantal woningtransacties en de stabilisatie van huizenprijzen.

De opbrengsten van de BTW en de accijnzen zijn in 2003 nog wel toegenomen, maar de groei is beduidend achtergebleven bij de ontwikkeling in het jaar ervoor. Bij de BTW (+1,3 miljard) was dit

2. Mutaties opbrengst rijksbelastingen

vooral het gevolg van de slechtere economische ontwikkeling. De groei bij de accijnzen (+0,1 miljard) werd gedrukt door een daling van de alcoholaccijnzen. Deze was in 2003 bijna een kwart lager. Door de accijnsverhoging op sterke drank liep de verkoop in liters vorig jaar sterk terug. Na een daling in het voorgaande jaar vertoonden de belasting van personenauto's en motorrijwielen, de motorrijtuigenbelasting en de milieuheffingen in 2003 weer een opbrengststijging (elk 0,1 miljard). Bij de laatste droeg met name de regulerende energiebelasting hieraan bij. De toename van de motorrijtuigenbelasting en de belasting van personenauto's en motorrijwielen is vooral het gevolg van de groei van het wagenpark.

Niet-belastingontvangsten toegenomen

In 2003 bedroegen de niet-belastingontvangsten 15,6 miljard euro. Hiermee vormden zij 13 procent van de totale rijksinkomsten. Ten opzichte van 2002 namen de niet-belastingontvangsten met 0,1 miljard euro toe. Deze stijging was het gevolg van uiteenlopende ontwikkelingen.

De inkomsten uit grond en minerale reserves zijn met 0,4 miljard euro toegenomen. Vooral de hogere aardgasbaten (+0,3 miljard euro) hebben hieraan bijgedragen. Verder hebben de opbrengsten uit de herverdeling van commerciële radiofrequenties 0,3 miljard euro opgebracht en zijn de vergoedingen van de EU voor de inning van invoerrechten met 0,3 miljard gestegen.

Hierteenover stond een daling van de winstuitkeringen van 0,7 miljard euro. Dit kwam vooral door het lagere dividend van de Nederlandsche Bank (-0,8 miljard). Verder daalde de opbrengst van de successierechten met 0,2 miljard euro.

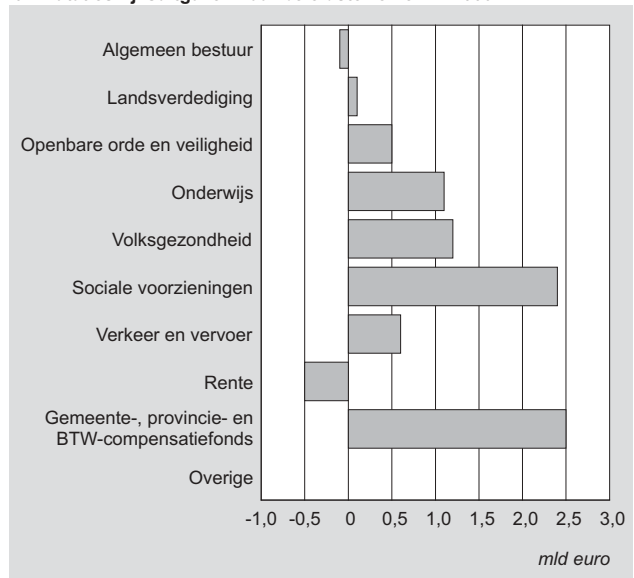
Grootste uitgavenstijging voor sociale voorzieningen en gezondheidszorg

In 2003 heeft het Rijk 7,9 miljard euro meer uitgegeven dan in het voorgaande jaar. Hiervan is 7,5 miljard het gevolg van toegenomen rijksbijdragen aan derden. De resterende stijging betrof voornamelijk de toegenomen investeringen in grond-, weg- en waterbouwkundige werken, met name de HSL-Zuid en rijkswegen. Het Rijk heeft vooral meer uitgegeven voor de beleidsterreinen sociale voorzieningen en gezondheidszorg. De toename van 2,4 miljard euro voor sociale voorzieningen had voor 1,3 miljard euro betrekking op de Bijdrage in de Kosten van Kortingen (BIKK). Met de BIKK compenseert het Rijk de fondsen voor de volksverzekeringen AOW en ANW voor een daling van de premie-opbrengst. Deze daling is een gevolg van de invoering van de Wet inkomstenbelasting 2001. Door de definitieve vaststelling van de premie-afdrachten 1999 zou voor het AOW-fonds een vermogenstekort volgens de EMU-definitie ontstaan. Om dit dreigende tekort weg te werken heeft het Rijk een aanvullende bijdrage van 1,1 miljard euro aan het AOW-fonds verstrekt. Verder is er extra geld uitgetrokken voor de jong-gehandicapten, de algemene bijstand en de opvang van asielzoekers.

De toename van 1,2 miljard euro voor gezondheidszorg had vrijwel geheel betrekking op de compensatie die het Rijk verstrekt aan het fonds voor de AWBZ voor tegenvallende premie-opbrengsten als gevolg van het nieuwe belastingstelsel 2001.

De uitgaven voor het gemeente-, provincie- en BTW-compensatiefonds zijn met 2,5 miljard euro gestegen. Deze stijging hing deels samen met de instelling van het BTW-compensatiefonds met ingang van 2003. Via dit fonds compenseert het Rijk de gemeenten, provincies en kaderwetgebieden voor de BTW over goederen en diensten die zij gebruiken voor overheidsstaken, zoals openbare verlichting en aanleg en onderhoud van grond-, weg- en waterbouwkundige werken. Om de invoering budgettair neutraal te

3. Mutaties rijksuitgaven naar beleidsterreinen in 2003*

laten lopen, verlaagt het Rijk in 2004 haar jaarlijkse bijdrage aan het gemeente- en provinciefonds.

Opnieuw daling rentelasten

De door het Rijk betaalde rente is in 2003 met 0,5 miljard euro afgenomen tot een niveau van 10,8 miljard euro. Daarmee zijn de rentelasten van het Rijk voor het vijfde achtereenvolgende jaar gedaald. De lagere rentelasten zijn een uitvloeisel van de omzettingen in de afgelopen jaren van hoog- naar laagrentende leningen en van langlopende naar goedkopere kortlopende leningen. Bovendien heeft het Rijk in 2002 en 2003 sterk geprofiteerd van de dalende rente op de kapitaalmarkt. De rentelasten bedroegen hierdoor nog maar 8 procent van de totale rijksuitgaven, terwijl dat in 1998 nog 15 procent was.

Aandeel rijksuitgaven in BBP toegenomen

In 2003 heeft het Rijk 130,7 miljard euro uitgegeven; de rijksuitgaven bedroegen in 1998 nog maar 95,6 miljard euro. Dit betekent een groei van bijna 37 procent in vijf jaar tijd. Omdat het BBP in dezelfde periode met 28 procent toenam, liep het aandeel van de rijksuitgaven in het BBP op van 27 procent in 1998 naar bijna 29 procent in 2003.

De samenstelling van de rijksuitgaven is in deze periode wel gewijzigd. Het belang van de uitgaven voor volksgezondheid en cultuur en recreatie is sterk toegenomen. Bij de gezondheidszorg hing het toegenomen aandeel samen met de bijdrage die het Rijk vanaf 2001 aan de AWBZ verstrekt. De forse stijging van de uitgaven voor cultuur en recreatie heeft een statistisch-technische reden die samenhangt met de fiscalisering van de omroepbijdragen in 2000. Sindsdien worden de vergoedingen van het Rijk aan de omroepinstellingen als verstrekte bijdragen voor cultuur en recreatie geregistreerd. Bij volkshuisvesting en brandstoffen en energie is een daling opgetreden van het aandeel in de totale uitgaven. In het laatste geval was dit het gevolg van de afkoop van winstrechten van DSM in Energiebeheer Nederland BV in 2001. Hierdoor draagt het Rijk geen EBN-dividend meer af aan DSM. De daling van het belang van volkshuisvesting hing vooral samen met het vervallen van de huurprijsverlagende subsidies.

Tabel 1
Rijksuitgaven en-inkomsten naar beleidsterrein

	Uitgaven		Inkomsten	
	2002	2003*	2002	2003*
<i>mld euro</i>				
Algemeen bestuur, buitenlandse betrekkingen en ontwikkelingssamenwerking	10,5	10,4	1,8	1,8
Landsverdediging	7,2	7,3	0,2	0,2
Openbare orde en veiligheid	7,6	8,1	1,0	1,2
Onderwijs en fundamenteel wetenschappelijk onderzoek	22,3	23,4	0,4	0,4
Volksgezondheid	6,6	7,9	0,1	0,1
Sociale voorzieningen	23,0	25,4	0,3	0,2
Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieu	2,4	2,5	0,4	0,5
Cultuur, recreatie en erediensten	1,9	1,9	0,3	0,6
Brandstoffen en energie	0,2	0,3	4,0	4,5
Landbouw, jacht en visserij	1,5	1,7	0,5	0,5
Algemene economische aangelegenheden, handel en nijverheid	1,3	1,4	1,4	0,8
Verkeer, vervoer, communicatie en waterstaat	9,0	9,6	0,7	0,8
Functioneel niet toegerekend (rente, belastingen, gemeente- en provinciefonds)	29,2	30,8	106,9	105,4
Totaal	122,8	130,7	118,2	117,0

Bron: CBS

Tabel 2
Belastingontvangsten Rijk

	2001	2002	2003*	2002	2003*
	<i>mld euro</i>			<i>mutatie t.o.v. voorgaand jaar in %</i>	
BTW	30,4	32,3	33,6	6,0	4,1
Loon- en inkomstenbelasting	24,6	29,5	29,2	19,9	-1,1
Vennootschapsbelasting	17,6	15,4	13,4	-12,4	-13,0
Accijns	7,9	8,5	8,6	6,7	1,7
Belasting van personenauto's en motorrijwielen	2,9	2,7	2,9	-6,7	4,8
Overdrachtsbelasting	3,4	3,6	3,4	4,4	-3,9
Dividendbelasting	4,3	3,5	3,1	-19,0	-10,4
Motorrijtuigenbelasting	2,0	2,0	2,1	-1,9	5,2
Milieuheffingen	3,4	3,0	3,1	-11,9	4,3
Overige	2,4	2,3	2,1	-5,2	-9,3
Totale opbrengst	99,0	102,7	101,4	3,7	-1,2

Bron: CBS

Tabel 3
Rijksuitgaven en-inkomsten naar economische categorieën, sector overheid

	2002	2003*		2002	2003*
	<i>mld euro</i>			<i>mld euro</i>	
Lopende rekening					
<i>Uitgaven</i>			<i>Inkomsten</i>		
Lonen, salarissen en sociale lasten	10,2	10,4			
Aankoop van goederen en diensten	9,3	9,3	Verkoop van goederen en diensten	2,6	2,9
Afschrijvingen	3,0	3,0			
Betaalde rente	11,3	10,8	Ontvangen rente	0,8	0,9
Pacht e.d.	0,0	0,0	Dividenden, pachten e.d.	5,6	5,3
Exploitatiesubsidies verstrekt aan:			Ontvangen exploitatiesubsidies	0,0	0,0
Marktbedrijven van het Rijk	0,1	0,1			
Overige bedrijven	3,2	3,0			
Betaalde belastingen op productie en invoer	0,0	0,1	Ontvangen belastingen op productie en invoer	52,5	53,9
Sociale overdrachten in natura	2,9	2,9	Ontvangen belastingen op inkomen en vermogen	50,2	47,5
Inkomensoverdrachten aan:			Inkomensoverdrachten van:		
Sociale verzekeringsinstellingen	8,4	9,7	Overheidsinstellingen	0,6	0,4
Overige overheidsinstellingen	52,4	55,5			
Gezinnen	7,6	8,1	Gezinnen	0,5	0,6
Bedrijven, kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen	0,2	0,2	Bedrijven, kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen	0,3	0,3
Buitenland	4,9	4,8	Buitenland	0,1	0,2
Totaal lopende uitgaven	113,5	117,8	Totaal lopende inkomsten	113,2	111,9
Saldo lopende rekening (besparingen)	-0,3	-5,9			
Kapitaalrekening					
<i>Uitgaven</i>			<i>Inkomsten</i>		
Investeringsgoederen					
Uitbreiding van grond-, weg- en waterbouwkundige werken	1,6	2,3	Verkoop van investeringsgoederen ¹⁾	0,1	0,2
Overige nieuwe investeringen ¹⁾	1,9	1,7	Verkoop van grond e.d. ²⁾	0,0	0,3
Aankoop van gebruikte investeringsgoederen	0,1	0,1	Afschrijvingen	3,0	3,0
Aankoop van grond	0,2	0,3			
Kapitaaloverdrachten			Kapitaaloverdrachten		
Investeringsbijdragen	4,5	5,4	Vermogensheffingen	1,7	1,5
Overige kapitaaloverdrachten	0,9	3,1	Investeringsbijdragen	0,1	0,1
			Overige kapitaaloverdrachten	0,0	0,1
Totaal kapitaaluitgaven	9,3	12,8	Totaal kapitaalinkomsten	5,0	5,1
Saldo kapitaalrekening	-4,3	-7,7			
Totaal lopende en kapitaaluitgaven	122,8	130,7	Totaal lopende en kapitaalinkomsten	118,2	117,0
Saldo lopende en kapitaalrekening (vorderingensaldo)	-4,6	-13,6			
Financiering					
<i>Mutaties vorderingen (netto)</i>			<i>Mutaties schulden (netto)</i>		
Kas en rekening-courant	-0,1	6,8	Munten in omloop	-0,1	0,0
			Schatkistpapier	10,3	-3,0
Kortlopende kredieten	1,1	1,7	Obligaties	-2,0	10,5
Langlopende kredieten	1,5	0,5	Kortlopende kredieten	8,0	2,7
Aandelen en overige deelnemingen	0,2	-1,8	Langlopende kredieten	-0,6	-0,2
Transitorische posten	-0,1	0,4	Transitorische posten	-8,4	11,2
Totaal mutaties vorderingen (netto)	2,6	7,6	Totaal mutaties schulden (netto)	7,2	21,2
Saldo mutaties vorderingen en schulden (financiering vorderingensaldo)	4,6	13,6			

¹⁾ Incl. kostbaarheden.

²⁾ In 2003 incl. 303 mln euro uit de verkoop van commerciële radiofrequenties.

Bron: CBS

Tabel 4
Aandeel rijksuitgaven per beleidsterrein in totaal

	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
	%					
Algemeen bestuur, buitenlandse betrekkingen en ontwikkelingssamenwerking	8,4	8,4	8,9	8,5	8,5	8,0
Landsverdediging	6,4	7,0	6,4	6,3	5,8	5,6
Openbare orde en veiligheid	5,2	5,6	5,7	5,9	6,2	6,2
Onderwijs en fundamenteel wetenschap. onderzoek	17,2	17,5	18,0	18,1	18,2	17,9
Volksgezondheid	3,6	3,6	3,6	4,9	5,4	6,0
Sociale voorzieningen	16,9	16,8	16,3	16,8	18,7	19,4
Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieu	2,9	2,4	2,4	2,1	2,0	1,9
Cultuur, recreatie en erediensten	0,7	0,7	1,6	1,5	1,5	1,4
Brandstoffen en energie	0,3	0,3	0,3	1,5	0,2	0,2
Landbouw, jacht en visserij	1,2	1,4	1,4	1,4	1,2	1,3
Algemene economische aangelegenheden, handel en nijverheid	0,8	0,9	1,3	0,9	1,0	1,1
Verkeer, vervoer, communicatie en waterstaat	6,5	6,7	6,9	7,2	7,4	7,4
Functioneel niet toegerekend (rente, belastingen, gemeente- en provinciefonds)	29,9	28,7	27,3	25,0	23,8	23,6
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aandeel rijksuitgaven in bruto binnenlands produkt	27,0	26,6	26,1	26,9	27,6	28,8

Bron: CBS